

Pozornosť upriamená na drogy

Predávkovanie – hlavná príčina zbytočnej smrti mladých ľudí

Smrť súvisiaca s užívaním drog je zložitý fenomén, ktorý zahŕňa tak smrť predávkovaním, ako aj smrť nepriamo súvisiacu s užívaním drog, napr. v dôsledku ochorenia ako AIDS a hepatitída, ktoré sa šíria spoločným používaním injekčných nástrojov alebo ako následok úrazov, násillia a samovražednosti pod vplyvom drog.

Bolo vynaložené veľké úsilie na zníženie rizika nákazy HIV zmenením správania užívateľov drog, čo sa spolu so zlepšeniami v oblasti liečby drogovej závislosti prejavilo na celkovej mortalite. Doteraz sa predávkovaniu drogami nevenuje rovnaká pozornosť a v súčasnosti je predávkovanie v EÚ ako celku oveľa častejšou príčinou úmrtí medzi injekčnými užívateľmi drog, než ktorákoľvek iná príčina vrátane AIDS.

Od roku 1990 zaznamenali v západnej Európe takmer 100 000 úmrtí po akútnom predávkovaní, z ktorých väčšinu možno označiť za predávkovanie spojené

s konzumáciou opiátov. V niektorých krajinách sa počet rokov života stratených v dôsledku predávkovania blíži u mužov počtu rokov stratených pri nehodách v cestnej premávke.

Súčasná protidrogová stratégia a akčný plán Európskej únie sa zvlášť zameriavajú na úmrtia v súvislosti s užívaním drog. Hoci miera do akej sa podarilo dosiahnuť požadované podstatné zníženie počtu úmrtí v dôsledku predávkovania, je diskutabilná, mnohé krajiny prijali opatrenia na zníženie počtu prípadov predávkovania a vyhlasujú to za výslovný cieľ svojej národnej protidrogovej stratégie. Vo svojom nedávnom odporúčaní Európska rada zdôrazňuje tento cieľ a vyzýva členské štáty, aby zaviedli celý rad opatrení, ktoré môžu znížiť počet úmrtí z predávkovania.

Zdá sa, že tieto opatrenia začínajú prinášať svoje ovocie istým znížením počtu úmrtí z predávkovania, ktoré možno pozorovať. Počet úmrtí je však stále na historicky vysokej

Počet prípadov úmrtí súvisiacich s drogami v deväťdesiatych rokoch v Európe sústavne rástol. Dnes sa pozeráme na údaje, ktoré ukazujú stagnáciu alebo dokonca pokles počtu prípadov smrteľného predávkovania. Je to povzbudivá správa, ale uspokojenie si nemôžeme dovoliť, pretože počty prípadov úmrtí z predávkovania stále ostávajú na historicky vysokej úrovni a predávkovanie drogami naďalej predstavuje v Európe jednu z hlavných príčin zbytočnej straty života mladých ľudí.

Marcel Reimen, predseda správnej rady EMCDDA

úrovni a potrebné je systematické úsilie, ak sa má skutočne dosiahnuť podstatné zníženie počtu úmrtí z predávkovania, ktoré požaduje akčný plán.

Vymedzenie pojmov

„Smrťou z predávkovania“ sa v tomto brífingu o postupe nazýva smrť, ktorá je spôsobená priamo užitím jednej alebo viacerých drog. Smrť z predávkovania vo všeobecnosti nastáva krátko po užití látky alebo látok. Táto smrť je známa ako „otrava“ alebo „smrť spôsobená drogami“. EMCDDA definuje ako úmrtia súvisiace s drogami práve tieto prípady a nezahŕňa sem úmrtia, ktoré súvisia s užívaním drog nepriamo.

Základné poznatky

1. Predávkovanie drogami, väčšinou pri užití opiátov, je hlavnou príčinou smrti mladých ľudí v Európe, pričom sa každoročne zaznamená vyše 8 000 takýchto úmrtí a v súčasnosti je to najčastejšia príčina smrti medzi injekčnými užívateľmi drog.
2. Obete predávkovania sú väčšinou muži vo veku od 20 do 40 rokov, ktorí si vo väčšine prípadov opiáty vstrekujú, sú to často bezdomovci alebo marginalizované osoby. Väčšina smrteľných prípadov súvisiacich s heroínom sa vyskytuje medzi skúsenejšími a závislejšími užívateľmi, ktorí kombinujú heroín s ďalšími drogami, najmä s alkoholom a benzodiazepínmi.
3. Pokrok, ktorý sa dosiahol v identifikovaní a definovaní rizikových faktorov a rizikových situácií predávkovania drogami naznačuje, že podstatnej časti úmrtí predávkovaním možno zabrániť.
4. Ukázalo sa, že rozsiahlymi opatreniami je možné účinne znížiť výskyt predávkovania drogami. Navyše sú vo všeobecnosti stále bežnejšie preventívne opatrenia proti predávkovaniu vrátane výchovných a strategických opatrení, ktoré dokážu znižovať úmrtnosť i chorobnosť.
5. Znižovanie počtu úmrtí súvisiacich s drogami je cieľom politiky verejného zdravia EÚ a jej členských štátov.
6. Hoci je celkový počet úmrtí z predávkovania v EÚ stále veľmi vysoký, v ostatných rokoch v niektorých krajinách pozorujú pozitívny trend. Niektoré nové členské štáty sa možno stretnú s vývojom, ktorý bude podobný ako v západoeurópskych krajinách na začiatku heroínovej epidémie.

1. Smrť predávkovaním a užívané látky

Každoročne zaznamenajú v Európe vyše 8 000 úmrtí po akútnom predávkovaní. Takmer 100 000 úmrtí akútnym predávkovaním oznámilo v rokoch 1990 až 2002 monitorovaciemu centru EMCDDA 15 „starých“ členských štátov Európskej únie. Tieto údaje predstavujú minimálny rozsah úmrtí predávkovaním v Európe, pretože v mnohých krajinách pravdepodobne neboli zaznamenané všetky prípady. Predávkovanie je hlavnou príčinou smrti medzi užívateľmi heroínu v EÚ ako celku a ďaleko prevyšuje straty na životoch za iných podmienok, napr. kvôli AIDS. Aj keď HIV/AIDS naďalej spôsobuje vážne zdravotné problémy injekčným užívateľom drog, v roku 2000 bolo medzi pacientmi s AIDS 1 507 smrteľných prípadov v dôsledku injekčného užitia drogy v porovnaní s celkovo 8 838 prípadmi smrti predávkovaním.

S obrovskou prevahou sa na predávkovaní s následkom smrti v Európe zúčastňujú opiáty a pravdepodobne hrajú rozhodujúcu úlohu, hoci sa často zistí, že obeť predávkovania ich užili v kombinácii s inými látkami.

Predávkovanie opiátmi je jednou hlavných príčin smrti mladých ľudí, najmä mužov v mestskom prostredí mnohých krajín EÚ. Štúdie z niektorých európskych veľkomiest odhadujú, že predávkovaním zomiera 15 % (Mníchov 1995), 17 % (Barcelona 1995) alebo 33 % (Greater Glasgow 2003) spomedzi všetkých mužov, ktorí zomreli vo veku 15 až 35 rokov.

Smrť predávkovaním v Spoločenstve bude závisieť od počtu injekčných užívateľov (viac ako od celkového počtu obyvateľov) a od početnosti predávkovania a úmrtnosti medzi injekčnými užívateľmi. Sledovanie týchto parametrov je nevyhnutné na pochopenie zmien výskytu smrti predávkovaním a účinku podniknutých opatrení.

Predávkovanie opiátmi, ktoré ovplyvňuje najmä mládež, má na svedomí významný počet stratených potenciálnych rokov života. Napríklad v Anglicku a Walese v roku 1995 odhadli, že predávkovanie opiátmi predstavuje 5 % všetkých stratených rokov života mužov a blíží sa k stratám pri nehodách v cestnej premávke.

Popri predávkovaní sú užívatelia opiátov, najmä injekční užívatelia, vystavení zvýšenému smrteľnému riziku z AIDS a iných príčin vrátane násillia, úrazov a samovražď. Ich celková mortalita je zhruba 10 až 20-násobne

vyššia v porovnaní s celkovou populáciou rovnakého veku.

Niektoré štúdie zistili, že v predchádzajúcom roku prežilo 20 až 30 % aktívnych užívateľov heroínu predávkovanie, ktoré nemalo smrteľné následky, a 50 až 70 % užívateľov sa predávkovalo aspoň raz v živote. Odhaduje sa, že okolo 5 % predávkovaní opiátmi je smrteľných.

2. Charakteristiky obetí predávkovania

Väčšina obetí predávkovania v EÚ sú mladší ľudia vo veku 20 až 45 rokov, s priemerným vekom okolo tridsiatky. Vo väčšine prípadov sú obeťou muži, v rozličných krajinách EÚ s podielom 70 až 93 %.

Rôzne štúdie zistili vyššiu úmrtnosť medzi mužskými užívateľmi opiátov v porovnaní so ženskými užívateľmi. Niektoré z týchto rozdielov medzi pohlaviami možno vysvetliť vyššou úrovňou rizikového správania mužov vrátane skorého začiatku užívania drogy, užívania viacerých drog a alkoholu, vlastnoručného vstrekovania drogy a vyššieho počtu uväznení.

Smrť predávkovaním sa častejšie vyskytuje medzi skúsenými užívateľmi a užívateľmi s ťažšou závislosťou než medzi mladšími a neskúsenými užívateľmi.

Zdá sa, akoby vo väčšine krajín EÚ obeť predávkovania starli, pripomínajúc „efekt starnúcej skupiny“. Výnimkou z tohto trendu je Fínsko a v menšej miere Grécko a Spojené kráľovstvo, čo by mohlo naznačovať zvýšenie užívania opiátov v týchto krajinách v ostatných rokoch.

3. Okolnosti predávkovania sú dobre známe

Injekčné užívanie opiátov významne zvyšuje riziko predávkovania; predávkovať sa možno aj fajčením alebo inhalovaním heroínu, ale riziko je podstatne menšie.

Hoci pri smrti predávkovaním sa zdá, že hrá rolu množstvo skonzumovaného heroínu, hladiny heroínu v krvi obetí predávkovania značne kolísajú a u mnohých obetí boli relatívne nízke. Kombinácia heroínu s inými drogami, vedúca k polydrogovej toxicite, sa považuje za hlavný rizikový faktor predávkovania heroínom. Medzi drogy obzvlášť súvisiace s polydrogovou toxicitou patria ďalšie prostriedky utlmujúce CNS, najmä alkohol a benzodiazepíny.

Skutočne nás musí znepokojovať, že bez včasného investovania do osvedčených a účinných prostriedkov budú teraz nové členské štáty EÚ pravdepodobne čeliť zvyšujúcemu sa počtu prípadov úmrtí predávkovaním podobne, ako to pozorovali v osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch minulého storočia západoeurópske krajiny.

Georges Estievenart,
výkonný riaditeľ EMCDDA

Ďalším dôležitým rizikovým faktorom predávkovania drogami je opätovné užívanie heroínu po období abstinencie, predovšetkým po detoxifikačnej liečbe alebo čase strávenom vo väzení. V období abstinencie sa stráca tolerancia užívateľa voči opiátom, to je fakt, ktorý si užívatelia pravdepodobne neuvedomujú alebo ho ignorujú.

Medzi injekčnými užívateľmi drog je vysoká samovražednosť. Zvlášť náchylní sú depresívni užívatelia drog.

Zdá sa, že vyššie riziko predávkovania hrozí osobám, ktoré si pichajú drogu na verejne prístupných miestach; na verejnosti si častejšie pichajú drogy bezdomovci a marginalizované osoby.

Niektorí užívatelia opiátov udávali časté predávkovanie, ktoré nemalo smrteľné následky, táto skupina je pravdepodobne vystavená neúmerne vysokému riziku nasledujúceho predávkovania so smrteľnými následkami.

Keďže k mnohým predávkovaniam opiátmi dochádza v prítomnosti ďalších užívateľov, jestvuje možnosť včasného zásahu. Štúdie však ukazujú, že svedkovia predávkovania často reagujú neprimerane alebo nereagujú vôbec. Dôvodom je nedostatok znalostí, obťažnosť identifikácie stavu predávkovania a strach pred zásahom polície.

4. Mnohým úmrtiam z predávkovania možno zabrániť

Výskum okolností predávkovania prispel k vývoju krokov zameraných na rizikové situácie alebo rizikových jednotlivcov. Ak sa tieto kroky uplatnia súbežne, možno tak dosiahnuť významné zníženie úmrtnosti v dôsledku bezprostredných účinkov užitia drogy.

Zvýšením podielu liečených užívateľov drog, najmä podielu užívateľov heroínu v opioidnej substitučnej liečbe, možno znížiť úmrtnosť v dôsledku predávkovania.

Oslovenie neliečených populácií užívateľov drog a ich uvedenie do styku s protidrogovou službou je dôležitým krokom, ktorý pomôže poučiť užívateľov drog o tom, ako sa vyhnúť rizikovým situáciám a motivovať ich, aby nastúpili liečbu. Hodnotenie individuálneho rizika predávkovania by sa malo stať prioritnou otázkou.

K užívateľom drog by mali dostať vhodne formulované preventívne informácie a rady, ktoré by sa týkali rozličných aspektov rizikového chovania. Ich systematické opakovanie by s veľkou pravdepodobnosťou malo viesť k zmene správania. Malo by sa zdôrazniť zníženie injekčného užívania.

Potrebné je zlepšiť schopnosť užívateľov drog rozpoznať, keď sa niekto z ich kruhov predávkuje a primerane reagovať. Sem patrí poskytnutie základnej prvej pomoci, napr. uloženie postihnutého do stabilizovanej polohy a zotrvanie s ním do príchodu lekárskej pomoci. Pokyny pre policajné úkony pri zásahoch v súvislosti s predávkovaním by mali byť upravené tak, aby sa svedok predávkovania nebál privolať lekársku pomoc. Niektoré krajiny zaviedli špecializované zariadenia na dohľad nad konzumáciou drog, ktorý vykonáva vyškolený personál. Injekční užívatelia drog, ktorí využívajú tieto zariadenia, sa vyhnú rizikám spojeným s injekčným užívaním na verejných miestach. Opatrenia tohto druhu však ostávajú sporné.

Je potrebné využiť potenciál iných opatrení, ktoré sa javia ako veľmi účinné a užitočné. Črtá sa napríklad potreba výskumu na riešenie

dôležitých otázok týkajúcich sa vzájomnej distribúcie opiátových náhrad (naloxónu) medzi užívateľmi drog.

Celkovo dôkazy jasne nasvedčujú, že značné zníženie počtu prípadov predávkovania drogami je možno dosiahnuť prijatím celého radu opatrení, ktoré môžu pôsobiť na rozličné aspekty súvisiaceho rizikového správania. Prevencia predávkovania musí predstavovať súčasť komplexného prístupu k užívateľom drog; jeho súčasťou sú opatrenia na riešenie širších zdravotných a sociálnych problémov, ktorým je táto skupina vystavená.

5. Zníženie úmrtnosti – hlavný cieľ európskej politiky verejného zdravia

Protidrogová stratégia Európskej únie v rokoch 2000 až 2004 sa zameriava na zníženie ťažkých zdravotných následkov užívania drog a ako cieľ zahŕňa podstatné zníženie počtu úmrtí súvisiacich s drogami v priebehu piatich rokov. Odporúčanie Rady EÚ z 18. júna 2003 zdôrazňuje potrebu predchádzania a zníženia zdravotného poškodzovania súvisiaceho s drogovou závislosťou a vyzýva členské štáty, aby zaviedli celý rad konkrétnych služieb a zariadení, predovšetkým zameraných na zníženie počtu úmrtí predávkovaním.

Je potešiteľné, že túto úlohu si členské štáty rýchlo osvojili a väčšina krajín zaradila zníženie počtu úmrtí ako cieľ do svojej národnej protidrogovej stratégie.

6. Trendy úmrtnosti predávkovaním v Európe

Počet úmrtí predávkovaním drogami v pätnástich starých členských štátoch v osemdesiatych a začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia výrazne vzrástol pravdepodobne kvôli rýchlemu rozšíreniu injekčného užívania heroínu v mnohých krajinách. Celkový nárast pokračoval v polovici i ku koncu deväťdesiatych rokov aj keď miernejším tempom. V roku 2000 krajiny EÚ zaznamenali 8 838 úmrtí, ktoré v porovnaní so 6 284 v roku 1990 predstavujú v uvedenom období 40-percentné zvýšenie počtu smrteľných predávkovaní.

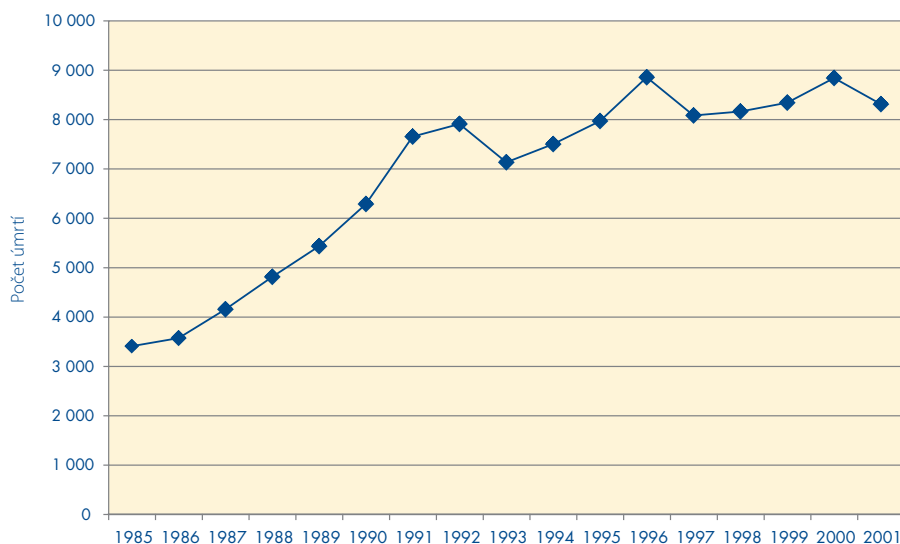
V rokoch 2000 až 2001/2002 zaznamenali viaceré krajiny EÚ určitý pokles počtu úmrtí predávkovaním, ale najnovšie aj keď len predbežné údaje napovedajú, že tento trend pokračuje. Na úrovni EÚ však zostáva úmrtnosť predávkovaním na historicky vysokej úrovni (8 306 v roku 2001 – poslednom roku s porovnateľnými údajmi).

Tento nedávny pokles prisudzovali niektoré krajiny zvýšenej liečebnej starostlivosti a zvlášť substitučnej liečbe, opatreniam na zníženie škodlivosti, klesajúcim počtom injekčného užívania drog a klesajúcej dostupnosti a čistote heroínu.

Napríklad Francúzsko a Španielsko od polovice deväťdesiatych rokov minulého storočia hlásia stále klesajúcu úmrtnosť po predávkovaní. Hoci rozsah sledovania alebo spravodajstvo v týchto krajinách môžu byť obmedzené, za zmienku stojí konštatovanie, že obe krajiny patria ku krajinám s vyššími odhadovanými podielmi užívateľov opiátov v substitučnej liečbe (nad 50 %). Pätnásobné zníženie počtu úmrtí po predávkovaní, ktoré zaregistrovali vo Francúzsku v rokoch 1994 až 2002, sa považuje za výsledok zlepšeného prístupu užívateľov drog k starostlivosti po masívnom rozšírení substitučnej liečby. Dôležitú rolu v celkovom znížení počtu úmrtí po predávkovaní hral pravdepodobne značný ústup od injekčného užívania, ktorý od začiatku deväťdesiatych rokov zaznamenali v Španielsku.

Nové členské štáty a kandidátske krajiny sú pravdepodobne vystavené riziku rastúcej úmrtnosti predávkovaním podobne, ako to bolo v západnej Európe. Znepokojujúce náznaky, nasvedčujúce, že sa tak už deje, pozorovali v Estónsku a Slovinsku. Ak sa majú nové členské štáty vyhnúť „epidémii predávkovania“ akú zažila západná Európa, potom je už teraz naliehavo žiaduce prijať rad účinných opatrení na zníženie rizika predávkovania.

Počet úmrtí v dôsledku predávkovania drogami, hlásený EMCDDA v 15 „starých“ krajinách EÚ a Nórsku (1985 – 2001)

Poznámky: Vychádza sa z národných definícií použitých vo výročnej správe EMCDDA 2004. V niektorých krajinách vnútroštátne údaje zahŕňajú prípady úmrtí nepriamo súvisiacich s užívaním drog.

Zdroj: Národné správy siete Reitox 2003 (Reitox national reports 2003), prevzaté z národných registrov úmrtí alebo zo zvláštnych registrov (súdnolekárskeho alebo policajného).

Pozornosť upriamená na drogy je séria krátkych informácií o drogovej politike, ktoré uverejňuje Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť (EMCDDA) v Lisabone. Tieto krátke informácie sa uverejňujú trikrát ročne v 20-tich úradných jazykoch Európskej únie a v nórčine. Pôvodný jazyk: angličtina. Reprodukovanie je povolené pod podmienkou, že sa uvedie zdroj.

O bezplatné objednanie si môžete požiadať prostredníctvom elektronickej pošty na: info@emcdda.eu.int

Rua da Cruz de Santa Apolónia, 23–25, 1149-045 Lisbon, Portugal
Tel. č.: (351) 218 11 30 00 • Fax č.: (351) 218 13 17 11
info@emcdda.eu.int • <http://www.emcdda.eu.int>

Záver

Predávkovanie – hlavná príčina zbytočnej smrti mladých ľudí politické aspekty

1. Závažnosť problému predávkovania drogami sa stále viac dostáva do popredia, ale zatiaľ sa mu nevenuje primeraná pozornosť ako problému verejného zdravia.
2. Potrebne sú ďalšie zlepšenia v oblasti ohlasovania úmrtí súvisiacich s drogami na úrovni obyvateľstva, zvlášť v tých krajinách, kde je registrácia na nízkej úrovni. Potrebne je posúdenie ostatných aspektov drogovej mortality vrátane následných štúdií a ďalšieho hodnotenia inováčných opatrení, napríklad užívania opiátových náhrad.
3. Faktory spojené s predávkovaním tak na individuálnej úrovni, ako aj na úrovni spoločnosti sú známe. Opiáty sú síce stále príčinou väčšiny predávkovaní s následkom smrti, ale zvýšiť je potrebné povedomie o úlohe iných nezákonných i zákonom povolených látok pri predávkovaní s následkom smrti.
4. Ústredným poslanstvom a prvoradým problémom protidrogovej služby musí byť, že predávkovaniu možno zabrániť. Na podstatné ovplyvnenie morbidity a mortality súvisiacej s predávkovaním nestačí jediné opatrenie, ale pravdepodobne bude potrebný celý rad opatrení.
5. Nedávny obrat dlhodobo stúpajúceho trendu výskytu predávkovaní s následkom smrti, pozorované v niektorých členských štátoch, sú pravdepodobne reakciou na zvýšenú liečebnú starostlivosť a zníženie rizika aplikácie, najmä injekčnej.
6. Nové členské štáty EÚ budú schopné zabrániť rastu, ktorý bol v minulosti pozorovaný v západoeurópskych krajinách a ktorému pravdepodobne budú tiež musieť čeliť, ak budú investovať do komplexných programov založených na dostupných účinných postupoch.

Vybraná literatúra

Advisory Council on the Misuse of Drugs (ACMD), „Reducing drug-related deaths: A report by the Advisory Council on the Misuse of Drugs“, Stationery Office, Londýn, 2000 (v angličtine).

Agence nationale d'accréditation et d'évaluation en santé (ANAES), „Conférence de consensus: Stratégies thérapeutiques pour les personnes dépendantes des opiacés: place des traitements de substitution“, Lyon, 23. a 24. jún 2004. Text odporúčaní (www.anaes.fr) (vo francúzštine).

Bird, S. M., Hutchinson, S. J. and Golberg, D. J., „Drug-related deaths by region, sex and age group per 100 injecting drug users in Scotland“, 2000 – 2001, *Lancet*, Vol. 362, s. 941 – 944, 2003 (v angličtine).

Darke, S. and Hall, W., „Heroin overdose: research and evidence-based intervention“, *Journal of Urban Health*, Vol. 80(2), 2003, s. 189 – 200 (v angličtine).

European Centre for the Epidemiological Monitoring of AIDS, „HIV/AIDS Surveillance in Europe“, End-year report 2002, No. 68, EuroHIV, Saint Maurice, 2003 (v angličtine).

Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť (EMCDDA), „Výročná správa Európskeho strediska pre monitorovanie drog a drogovej závislosti (EMSDDZ) 2004: stav drogovej problematiky v Európskej únii a v Nórsku“, EMCDDA, Lisabon, 2004 (<http://annualreport.emcdda.eu.int>).

Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť (EMCDDA), „European report on drug consumption rooms“, EMCDDA, Lisabon, 2004 (<http://www.emcdda.eu.int/?nnodeid=1327>) (v angličtine).

Svetová zdravotnícka organizácia (WHO), „Opioid overdose: trends, risk factors, interventions and priorities for action“, WHO, Programme on Substance Abuse, Division of Mental Health and Prevention of Substance Abuse, Ženeva, 1998 (v angličtine).

Úrad pre publikácie
Publications.eu.int

VYDAVATEL: Úrad pre vydávanie úradných publikácií Európskych spoločností
© Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť, 2004
VÝKONNÝ RIADITEĽ: Georges Estievenart
REDAKCIA: Peter Fay
AUTORI: Dagmar Hedrich a Julian Vicente
GRAFICKÁ ÚPRAVA: Dutton Merrifield Ltd, Spojené kráľovstvo
Printed in Italy